

WPŁYW NIEDOBORU I NADMIARU OPADÓW ORAZ NAWADNIANIA
NA PLONOWANIE UŻYTKÓW ZIELONYCH

Stanisław Bieszczad

Instytut Rolniczych Podstaw Melioracji AR, Wrocław

CEL, ZAKRES I METODA BADAŃ

Celem badań było opracowanie liczbowych wskaźników spadku plonów siana, spowodowanego niedoborem lub nadmiarem opadów, oraz zwwyżki plonów wskutek nawadniania użytków zielonych. Materiał liczbowy, dotyczący plonowania łąk i pastwisk, zaczerpnięto z publikacji zamieszczonych w czasopiśmie naukowych z lat 1952-1977 [4, 6-12] i prac podanych w bibliografii z zakresu gospodarki wodnej roślin i nawadniania [1]. Dane odnośnie opadów atmosferycznych pochodzą z miejscowości, w których były prowadzone doświadczenia albo z najbliższej położonej stacji meteorologicznej [2, 5]. Badania nad zależnością plonowania użytków zielonych od ilości opadów atmosferycznych obejmują lata 1952-1976, zaś badania nad zależnością plonowania od deszczowania i opadów - lata 1961-1976. Badano zależność plonowania od ilości opadów w okresie wegetacyjnym, tj. od 1 kwietnia do 30 września oraz w zależności od opadów rocznych, liczonych od 1 października roku poprzedzającego zbiór do 30 września w roku zbioru. Sumy opadów okresu wegetacyjnego podzielono na 6 klas, zaś sumę opadów rocznych - na 8 klas różniących się między sobą o 50 mm. Plony w postaci powietrznie suchej masy (siana) zestawiono w poszczególnych klasach opadowych i dla poszczególnych rejonów kraju oddzielnie dla gleb mineralnych i organicznych. Plon w danej klasie opadowej i rejonie jest średnim wa-

żonym plonem, niezależnie od poziomu nawożenia mineralnego. Nawożenie łąk wynosiło od około 100 do ponad 500 kg/ha, a nawożenie pastwisk - od około 100 do ponad 800 kg/ha NPK. Opad, przy którym uzyskano najwyższy plon w danym rejonie, nazwano opadem optymalnym. Ploony z pozostałych klas opadowych w rejonie wyrażono w procentach plonu najwyższego. W ten sposób uzyskano procentowe wskaźniki plonowania, zależnie od niedoboru lub nadmiaru opadów. Ze względu na małą ilość doświadczeń z deszczowaniem pastwisk opracowano tylko syntezę krajową, bez wydzielenia rejonów. Większość doświadczeń z deszczowaniem pastwisk pochodzi z rejonu Ib i IIa.

Z uwagi na małą ilość lub brak doświadczeń nie uwzględniono w pracy plonowania:

- łąk na glebach mineralnych w rejonie Ia,
- łąk na glebach organicznych w rejonie IIa,
- pastwisk na glebach mineralnych w rejonie Ic,
- pastwisk na glebach organicznych w żadnym z rejonów,
- łąk deszczowanych na glebach mineralnych i organicznych w żadnym z rejonów,
- pastwisk deszczowanych na glebach organicznych w żadnym z rejonów.

Podział naszego kraju na strefy klimatyczno-fizjograficzne i rejonny opisany jest szczegółowo w innej publikacji [3]. W niniejszej pracy nie uwzględniono strefy górskiej, ponieważ w tej strefie nie występuje niedobór opadów i nie ma też potrzeby nawadniania. Poszczególne rejonny uwzględnione w pracy obejmują następujące województwa:

- Ia - gorzowskie, pilskie, poznańskie, leszczyńskie, bydgoskie, konińskie, kaliskie i sieradzkie;
- Ib - toruńskie, włocławskie, plockie, warszawskie, skierniewickie, łódzkie, piotrkowskie i radomskie;
- Ic - ciechanowskie, ostrołęckie, łomżyńskie, siedleckie, białostockie, podlaskie i chełmskie;
- IIa - zielonogórskie, legnickie, wrocławskie i opolskie;
- IIb - częstochowskie, katowickie, kieleckie, krakowskie, lubelskie, tarnobrzeskie, tarnowskie, rzeszowskie, przemyskie i zamojskie;
- IIIa - szczecińskie, koszalińskie, słupskie i gdańskie;
- IIIb - elbląskie, olsztyńskie i suwalskie.

WYNIKI BADAŃ

Optymalne opady dla łąk były różne w zależności od rejonu i rodzaju gleb (tab. 1). Dolna granica opadów optymalnych dla łąk położo-

T a b e l a 1

Wpływ ilości opadów w okresie wegetacyjnym na plony siana z łąk, wyrażone w procentach plonu uzyskanego przy opadach optymalnych

Rejon	Ilość obser- wacji	Plon ¹ t/ha	Opady w mm od kwietnia do września					
			do 250	251 300	301 350	351 400	401 450	powyżej 450
Gleby mineralne								
Ib	112	8,7	76	100	75	82	92	
Ic	41	13,1	79	100	78	92		
IIa	139	9,8	74	78	100	83	90	
IIb	58	10,0		91	78	87	100	
IIIa	40	10,2	75	95	100	100		
IIIb	86	10,4	100		72	96	100	
Polska	476	9,8	87	87	91	88	100	
Gleby organiczne								
Ia	227	7,4	90	100	100	100	100	76
Ib	54	10,0	57	88	95	77	100	87
Ic	410	12,2	65	69	57	67	69	100
IIb	112	13,6	61	57	74	100	45	74
IIIa	162	7,8	64	73	92	99	100	99
IIIb	67	8,7		84	78	100	89	87
Polska	1032	8,8	82	89	88	94	91	100

¹Plon przy opadach optymalnych. Uwaga ta odnosi się również do tab. 2, 4 i 5.

nych na glebach mineralnych wynosiła 300 mm, natomiast dla łąk na glebach organicznych była wyższa o 50 mm. Optymalne opady dla łąk na glebach mineralnych znalazły się w trzech klasach: 301-350 mm dla rejonu Ib i Ic, 351-400 mm dla rejonu IIa i IIIa i powyżej 450 mm dla rejonu

I Ib i III b. Przy opadach niższych od optymalnych obniżka plonu siana wynosiła 4-28%, średnio 19% (jest to średni ważony procent), zaś przy opadach wyższych od optymalnych spadek wynosił 8-25%, średnio 18%.

Optymalne opady dla łąk na glebach organicznych w rejonie Ia wahały się w szerokich granicach, gdyż od 250 do 450 mm. Optymalne opady w rejonie II b i III b wynosiły 351-400 mm, w rejonie Ib i III a - 401-450 mm i w rejonie Ic - ponad 450 mm. Spadek plonu spowodowany niedoborem opadów na glebach organicznych wynosił 5-43%, średnio 37%, natomiast spadek wywołany nadmiarem opadów wahał się w granicach 11-55% i wynosił średnio 22%.

Roczne opady optymalne dla łąk na glebach mineralnych układały się powyżej 550 mm, a dla łąk na glebach organicznych - powyżej 500 mm (tab. 2). Optymalne opady w rejonie III a wynosiły 601-650 mm,

T a b e l a 2

Wpływ ilości opadów rocznych na plony siana z łąk, wyrażone w procentach plonu uzyskanego przy opadach optymalnych

Rejon	Ilość obser- wacji	Plon t/ha	Opady w mm od października do września							
			401 450	451 500	501 550	551 600	601 650	651 700	701 750	powyżej 750
Gleby mineralne										
Ib	112	9,8		66	83	69	73	100	85	80
Ic	41	13,1		100	51		89	100		74
IIa	139	10,8	72	67	75	86	78	74	100	93
IIb	58	10,7			85	73		81	100	91
IIIa	40	10,2	75	88		100	100	98	95	
IIIb	86	10,5	82		73	100	96	78	100	100
Polska	476	10,5	77	75	77	81	89	90	100	93
Gleby organiczne										
Ia	224	8,1	90	88	95	94	100	72	78	84
Ib	54	10,0	93	89	66	100	83	93	56	100
Ic	406	8,7	94	85	78	97	100	49	100	92
IIb	112	12,5	68	66	54	100	46	85	75	65
IIIa	162	7,9	66	91	96	84	100	95	97	100
IIIb	67	9,0		76	100	87	67	86	88	
Polska	1025	8,7	91	84	84	100	95	92	99	92

w rejonie Ib i Ic - 651-700 mm i w rejonie IIa, IIb i IIIb - 701-750 mm. Niedobór opadów rocznych spowodował spadek plonów w granicach 4-49%, średnio o 23%. Nadmiar opadów był również niekorzystny dla plonowania łąk, ponieważ obniżył plony o 7-26%, średnio o 14%.

Roczne opady optymalne dla łąk na glebach organicznych znalazły się w przedziale 551-650 mm, z wyjątkiem rejonu IIb. Opady niższe od optymalnych obniżyły plon o 3-46%, średnio o 14%, zaś wyższe od optymalnych obniżyły plon w granicach 3-51%, średnio o 16%.

Z porównania rocznych opadów optymalnych dla gleb mineralnych i organicznych wynika, że łąkom na glebach organicznych wystarczą niższe opady, gdyż niedobory są uzupełniane z zapasu wody gruntowej, która tu na ogół zalega bliżej powierzchni aniżeli na glebach mineralnych.

Odejmując od optymalnych opadów rocznych opady optymalne w okresie wegetacyjnym otrzymano opady optymalne w okresie przedwegetacyjnym, tzn. od października do marca (tab. 3). Opady optymalne w tym okresie dla łąk na glebach mineralnych wahały się w granicach 250-350 mm, dla łąk na glebach organicznych - 150-250 mm i dla pastwisk - 200-350 mm, zależnie od rejonu.

T a b e l a 3

Optymalne opady w mm dla łąk i pastwisk w okresie od października do marca

Rejon	Łąki		Pastwiska na glebach mineralnych
	gleby mineralne	gleby organiczne	
Ia		250	300
Ib	350	150	250
Ic	350	150-200	
IIa	350		200
IIb	250-300	200	250
IIIa	250	200	200
IIIb	250-300	150	350
Polska	250-300	100-150	250-300

Plonowanie pastwisk na glebach mineralnych było również uzależnione od rejonu i wysokości opadów w okresie wegetacyjnym (tab. 4). Optymalne opady dla pastwisk wynosiły 351-400 mm (z wyjątkiem rejonu Ia), a mianowicie, dla rejonów IIa, IIb i IIIa - 351-400 mm, dla rejonów

T a b e l a 4

Wpływ ilości opadów w okresie wegetacyjnym na plony siana z pastwisk wyrażone w procentach plonu uzyskanego przy opadach optymalnych

Rejon	Ilość obserwacji	Plon t/ha	Opady w mm od kwietnia do września				
			251 300	301 350	351 400	401 450	powyżej 450
Ia	26	10,5		77		95	100
Ib	383	8,1	100	95	88	100	84
IIa	316	9,5	81	93	100	88	88
IIb	27	8,6		65	100		85
IIIa	44	8,7	93	90	100	99	89
IIIb	125	10,8	78	84	78	100	100
Polska	921	8,9	91	90	100	100	91

Ib i IIIb - 401-450 mm. Można przyjąć, że optymalne opady dla pastwisk wynosiły średnio 375-425 mm, zapewniając plon w wysokości 8,9 t/ha powietrznie suchej masy, nazwanej tu umownie sianem. Niedostatek opadów w okresie wegetacyjnym obniżył plony z pastwisk w granicach 5-35%, średnio o 11%, również nadmierna ilość opadów spowodowała spadek plonów o 11-16%, średnio o 12%.

Roczne opady optymalne dla pastwisk układały się powyżej 550 mm (tab. 5). Dla rejonu IIa leżały one w granicach 551-600 mm, dla rejo-

T a b e l a 5

Wpływ ilości opadów rocznych na plony siana z pastwisk wyrażone w procentach plonu uzyskanego przy opadach optymalnych

Rejon	Ilość obserwacji	Plon t/ha	Opady w mm od października do września							
			401 450	451 500	501 550	551 600	601 650	651 700	701 750	powyżej 750
Ia	29	10,5	100		100	73				100
Ib	356	9,3		63	83	77	96	100		60
IIa	316	9,8	62	65	94	100	88		84	86
IIb	27	10,1			61	45	100	82	59	82
IIIa	44	9,1	93	80		97	100	85	100	85
IIIb	125	12,7	75	72	45	82	91	75	71	100
Polska	897	9,0	90	70	92	97	99	100	93	100

nów IIa i IIIb - 601-650, dla rejonu Ib - 651-700, dla rejonu IIIa - 701-750 i dla rejonów Ia i IIIb - powyżej 750 mm. W wypadku niedostatku opadów rocznych plonowanie pastwisk obniżyło się o 4-55%, średnio o 24%. Podobnie niekorzystny dla pastwisk okazał się nadmiar opadów, ponieważ spadek plonów wynosił 12-41%, średnio 23%.

Plony siana z pastwisk nie deszczowanych i deszczowanych pochodzą z doświadczeń, w których stosowano nawożenie mineralne w granicach 201-800 kg/ha NPK (tab. 6). Optymalne opady dla pastwisk nie deszczowanych wynosiły 401-450 mm, ponieważ uzyskany plon był tutaj

T a b e l a 6

Wpływ deszczowania na tle opadów naturalnych w okresie wegetacyjnym na plony siana z pastwisk wyrażone w procentach plonów kontrolnych

Opady w mm	Nie deszczowane			Deszczowane w mm				ilość obser- wacji
	ilość obser- wacji	t/ha	%	do 100	101 150	151 200	powyżej 200	
251-300	37	6,8	100	143	144	115	115	41
301-350	84	7,5	100	117	139	173		85
351-400	49	6,9	100	109	116	116	113	65
401-450	33	8,7	100	136	136	89		38
Powyżej 450	91	7,4	100	95	130	114		95
Polska	294	7,4	100	112	131	131	105	324

najwyższy i wynosił 8,7 t/ha powietrznie suchej masy. Pod wpływem deszczowania plony wzrastały zależnie od wysokości globalnej dawki wody. W większości wypadków największą zwyżkę plonów uzyskano przy zastosowaniu 101-150 mm wody i wynosiła ona 16-44%. Ponieważ średnia zwyżka plonu w skali krajowej wynosiła 31% przy dawce wody 101-200 mm, można ją więc przyjąć jako optymalną dawkę sezonową dla pastwisk na glebach mineralnych.

WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonych badań można wysunąć następujące wnioski:

1. Opady optymalne w okresie wegetacyjnym dla łąk na glebach mineralnych wynosiły od 300 do ponad 450 mm, dla łąk na glebach orga-

nicznych od 350 do ponad 450 mm i dla pastwisk na glebach mineralnych - od 350 do ponad 450 mm.

2. Roczne opady optymalne dla łąk na glebach mineralnych i organicznych oraz dla pastwisk na glebach mineralnych mieściły się w przedziale 550 do ponad 750 mm.

3. Opady okresu wegetacyjnego niższe od optymalnych obniżyły plon siana z łąk na glebach mineralnych średnio o 19%, z łąk na glebach organicznych o 37% i z pastwisk na glebach mineralnych o 11%. Nadmiar opadów spowodował również obniżkę plonów odpowiednio o 18, 22 i 12%.

4. Niedobór opadów rocznych obniżył plony z łąk na glebach mineralnych i organicznych oraz z pastwisk średnio o 23, 14 i 24%. Obniżka plonów z powodu nadmiaru opadów rocznych wynosiła odpowiednio 14, 16 i 23%.

5. Deszczowanie pastwisk położonych na glebach mineralnych dawką globalną 100-200 mm wody zwiększyło plon powietrznie suchej masy średnio o 31%. Dawka wody niższa od 100 mm była często za mała dla uzyskania optymalnego plonu.

LITERATURA

1. Bruździak M., Dzieżyc J., Milewska J.: Bibliografia polskiego piśmiennictwa z zakresu gospodarki wodnej roślin i nawadniania za lata 1945-1970. PWN, Warszawa, 1972; za lata 1971-1975, PWN, Warszawa, 1979.
2. Centralne Biuro Studiów i Projektów Wodnych Melioracji i Zaopatrzenia Rolnictwa w Wodę „Bipromel”: Potrzeby i niedobory wodne produkcji roślinnej w zmiennych warunkach klimatycznych Polski, t. II. Opady atmosferyczne. Warszawa, 1974.
3. Dzieżyc J., Nowak L., Panek K., Rakowski Z. M.: Metoda oceny wpływu niedoboru i nadmiaru opadów oraz nawadniania na produkcję polową w Polsce. Zesz. probl. Post. Nauk roln., w druku.
4. Gospodarka Wodna, 1952-1977.
5. Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej: Biuletyn Agrometeorologiczny za lata 1952-1976.
6. Nowe Rolnictwo, 1952-1977.
7. Postępy Nauk Rolniczych, 1952-1977.
8. Roczniki Nauk Rolniczych, seria A i F, 1952-1977.
9. Wiadomości Melioracyjne i Łąkarskie, 1957-1977.
10. Wiadomości IMUZ, t. I-XII.
11. Zeszyty Naukowe WSR i AR w Krakowie, Lublinie, Olsztynie, Szczecinie, Warszawie i Wrocławiu, 1952-1977.
12. Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych: nr 86, 88, 110, 140, 181, 199; 1969-1978.

С. Бещад

ВЛИЯНИЕ НЕДОСТАТКА И ИЗБЫТКА АТМОСФЕРНЫХ ОСАДКОВ,
А ТАКЖЕ ОРОШЕНИЯ НА УРОЖАЙНОСТЬ КОРМОВЫХ УГОДИЙ

Р е з ю м е

На основании луговых опытов, проведенных в Польше в 1952-1976 г.г. и опытов с дождеванием пастбищ, проведенных в 1961-1976 г.г, а также атмосферных осадков, были разработаны показатели урожайности лугов и пастбищ, в зависимости от суммы осадков в вегетационном и годовом периоде. Оптимальные осадки, т.е. такие, при которых урожай сена был наиболее высоким в данном районе, составляли в вегетационном периоде, для лугов, расположенных на минеральных почвах, от 300 до свыше 450 мм, для лугов на органогенных почвах - 350 до свыше 450 мм и для пастбищ на минеральных почвах 350-450 мм (табл. 1 и 4). Годовые оптимальные осадки составляли 550 до свыше 750 мм (табл. 2 и 5). Недостаток осадков в вегетационном периоде вызвал снижение урожая сена с лугов на минеральных и органогенных почвах, а также с пастбищ, в среднем на 19,37 и 11%. Снижение урожаев, вызванное избытком осадков, составляло 18, 22 и 11%. Недостаточное количество годовых осадков снизило урожай с лугов и пастбищ на 23, 14 и 24%. Снижение урожая вследствие слишком большого количества осадков в течение года, составляло соответственно: 14, 16 и 23%. Оптимальная норма дождевания для пастбищ составляла 100-200 мм и увеличивала урожай в среднем на 31% (табл. 6).

S. Bieszczad

THE INFLUENCE OF PRECIPITATION DEFICIT OR EXCESS
AS WELL AS OF IRRIGATION ON YIELDING OF GREEN CROPS

S u m m a r y

On the grounds of meadow experiments of the years 1952-1976 and experiments with sprinkling irrigation of pastures of the years 1961-1976 as well as of atmospheric precipitations, meadow and pasture yielding indices have been worked out depending on the sum of precipitation in the vegetation and annual period. In the vegetation sea-

son the optimum precipitation, i.e. that with which the hay yield was highest in the given region, was from 300 to over 450 mm for meadows situated on mineral soils, 350 to over 450 mm for meadows on organic soils, and 350 to 450 mm for pastures on mineral soils (Tables 1 and 4). The annual optimum precipitations were 550 to over 750 mm. (Tables 2 and 5). Deficit of precipitation in the vegetation season brought about a decrease of the hay yield from meadows on mineral and organic soils as well as from pastures by 19.37 and 11% on an average. Yield decrease brought about by excess of precipitation was 18, 22 and 12%. Insufficient amount of annual precipitation decreased the yields from meadows and pastures by 23, 14 and 24%. Yield decrease due to excess of annual precipitation was 14, 16 and 23%, respectively. The optimum sprinkling irrigation norm for pastures was 100-200 mm and increased the yield by 31% on an average (Table 6).